

ICOANA-MĂRTURIE ORTODOXĂ PENTRU CEI DINAFARA BISERICII¹

Preot dr. Marius Florescu

THE ICON – ORTHODOX TESTIMONY FOR THE OUTSIDERS OF THE CHURCH

Abstract: In the year dedicated by the Holy Synod to the icons and to the painters of icons, this study shows how the icons are, for those abroad the Church, signs of the Eastern Christianity. During time, more and more non-Orthodox people appreciate the spiritual significance of the icon or at least its art value. For such reasons, Western theologians wrote books about the theology of icon, and in some Catholic or Anglican churches from Europe, the byzantine icons have been painted, for showing the spiritual bound with the Eastern Christianity. In the following, the study shows some examples of these.

Keywords: icon, Orthodoxy, Church, Christianity, testimony

În *Anul omagial al icoanei și iconarilor*, așa cum a fost el definit de Sfântul Sinod, așa aduce în actualitate o chestiune, cred importantă, cu privire la rolul icoanelor în vremea noastră și anume mărturia vie pe care aceasta o dă celor dinafara Bisericii, adică eterodocșilor.

Se știe, icoana este în primul rând obiect de cult, specifică Bisericii Ortodoxe. Ea este și operă de artă, pentru oricine știe să prețuiască truda iconarului și semnificația spirituală a icoanei, deși este de preferat termenul de *duhovnicească* în cazul acesta.

De altfel, predominant în Biserica Ortodoxă se poate vorbi despre un adevărat cult al icoanelor², deși nici Biserica Romano-Catolică nu este străină de acesta. Icoana s-a confundat până la un punct cu Biserica Ortodoxă, încât ea poate fi numită o „Biserică a icoanelor”, sau o iconă a Împărăției lui Dumnezeu care va să vină.

¹ Referat susținut în cadrul Simpozionului național „Sf. Iosif cel Nou, ocrotitorul Țării Banatului”, ediția a doua, 23 mai 2017, mănăstirea Partoș, județul Timiș

² Michel Quenot, *Icoana, fereastră spre absolut*, Editura Enciclopedică, București, 1993, p. 5

Sunt multe lucrări care s-au scris despre semnificația și arta zugrăvirii icoanelor³. Puțini autori s-au arătat însă interesați de felul în care icoana este percepută de către cei dinafara Bisericii, de către ceilalți creștini și chiar de către necreștini.

Pentru că icoana este, folosind termeni lumești, un adevărat ambasador al Ortodoxiei dincolo de fruntariile Bisericii lui Hristos.

Teologul rus Leonid Uspenski, în lucrarea sa *Teologia icoanei în Biserica Ortodoxă*, tradusă și în românește, aduce informații bogate despre teologia icoanei, realizând o incursiune istorică în tot ceea ce a însemnat iconografie în Biserică, de la catacombele romane⁴, până la icoana în lumea de azi. În acest ultim capitol, teologul citat dezvoltă teoria reinventării icoanei în secolul XX și a rolului pedagogic, latreutic și mistic pe care îl poate avea icoana în contemporaneitate. Aici, Uspenski face următoarele precizări: „După secole de uitare și dispreț, descoperirea icoanei din zilele noastre depășește limitele lumii ortodoxe, pătrunzând într-o lume a cărei heterodoxie și cultură determinaseră odinioară intrarea în uitare a icoanei, chiar printre ortodocși. În ceea ce privește icoana însăși, ea pătrunde masiv în spațiul culturii occidentale: icoanele pe care le vedem în muzee, sunt exportate din țările ortodoxe, în diferite orașe ale lumii occidentale. Colecțiile particulare și expozițiile se înmulțesc. Icoana ortodoxă atrage atât pe credincioși, cât și pe necredincioși, iar interesul care i se arată este divers”⁵. De aici și constatarea autorului că „majoritatea credincioșilor neortodocși consideră icoana, fie, în mod conștient, ca o mărturisire a Ortodoxiei, fie, în afara unui context confesional conștient, ca pe o expresie artistică a creștinismului autentic, manifestat în domeniul practic al rugăciunii”⁶. Aceste constatări sunt confirmate și de un articol apărut într-o revistă catolică franceză, în anul 1953: „Oricine va afla în icoane, odihna sufletului. Ele au multe să ne spună nouă, occidentalilor, putând provoca o sănătoasă regăsire a supranaturalului”⁷.

³ Dionisie din Furna, *Erminia picturii bizantine*, Editura Sophia, București, 2000; Monahia Iuliana, *Truda iconarului*, Editura Sophia, București, 2001; Nikolai Ozolin, *Iconografia ortodoxă a Cincizecimii*, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2002; Monahul Grigorie Krug, *Cugetările unui iconograf despre sensul și menirea icoanelor*, Editura Sophia, București, 2002; Pavel Florenski, *Iconostasul*, Fundația Anastasia, București, 1994; Dan Siluan, *Hristos după gratii. Calea mea de la delincvent la iconar*, Editura Deisis, Sibiu, 1999; Monah Savatie Baștovoii, *Idol sau icoană, Mănăstirea Noul Neamț și Editura Marineasa, Timișoara, 2000; Preot Serghei Bulgakov, Icoana și cinstirea sfințelor icoane*, Editura Anastasia, București, 2000; Sfântul Teodor Studitul, *Iisus Hristos. Prototip al icoanei sale*, Editura Deisis, Alba Iulia, 1994; Arhim. Sofian Boghiu, *Chipul Mântuitorului în iconografie*, Editura Bizantină, București, 2001

⁴ Vezi conferința *Creștinismul în catacombe* a Înaltpreasfințitului Mitropolit Ioan al Banatului, susținută în catedrala mitropolitană, în 2 martie 2017

⁵ Leonid Uspenski, *Teologia icoanei*, Editura Anastasia, București, 1994, p. 185

⁶ *Ibidem*

⁷ „La pensee catholique”, Paris, no. 75676, 14 fevrier 1953

Dar, o adevărată revelație din perspectiva percepției occidentale asupra icoanei ortodoxe, avea să vină de la cardinalul arhiepiscop al Vienei, Christoph Schonborn, care în anul 1984 tipărea volumul, ulterior tradus și la noi, intitulat *Icoana lui Hristos*⁸. În prefața traducătorului se menționează un lucru interesant. Aproximativ la începutul anilor '80 ai secolului trecut, la un congres teologic din Elveția, părintele profesor dr. Dumitru Stăniloae, care cunoștea deja lucrarea profesorului de pe atunci, viitorul cardinal, îi spusese: „Mă bucur să vă cunosc, domnule profesor. Sunteți romano-catolic, dar ați scris o carte despre icoană, așa cum niciun ortodox încă nu a scris”⁹. În argumentul care reiese din preambulul cărții, cardinalul spune că a fost efectiv fascinat de icoana lui Hristos, care exprimă învățătura creștină despre întruparea Fiului lui Dumnezeu și că, de fapt, o mai adâncă înțelegere a icoanelor duce spre întâlnirea cu Cel care a inspirat, atât pe teolog, cât și pe făcătorul de icoane¹⁰.

Dar mărturiile din volume și reviste sunt atestate de numeroase locuri și biserici creștine din lume, în care icoanele ortodoxe sunt prezente, în mod curios și fascinant pentru privirile occidentalilor, pentru cei mai profunzi, ca o amintire a spiritualității Răsăritului creștin și ca un suspin după unitatea creștinilor, iar pentru cei mai puțin religioși, ca un fapt exotic, de multe ori.

1. Sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor și al Conferinței Bisericilor Europene de la Geneva – Elveția¹¹

Odată cu intrarea Bisericilor Ortodoxe în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, spiritualitatea răsăriteană a ajuns să fie mai bine cunoscută creștinilor de alte confesiuni. Teologia icoanei a fost adusă în actualitate în multe dialoguri și contacte ecumenice. Icoana a fost pe bun drept considerată emblemă a Ortodoxiei, iar prezența ei un semn al respectului arătat influenței și venerabilei spiritualități ortodoxe. În deceniile secolului XX, multe personalități ale Ortodoxiei au vizitat sediul de la Geneva al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, lăsând diferite daruri specifice locului din care au venit. Astfel, într-un loc anume destinat întrunirilor pe teme de spiritualitate, aflat chiar la intrarea în sediul Consiliului, se află o impozantă copie a unei icoane bizantine în mozaic, reprezentând Botezul Domnului, adusă acolo de către patriarhul ecumenic al Constantinopolului, Athenagoras.

2. Institutul ecumenic de la Bossey – Elveția¹²

Institut ce a format în spiritul deschiderii și conlucrării practice cu alți creștini, sute de tineri din toate Bisericile Ortodoxe, inclusiv din Biserica noastră, Bosseyul

⁸ Titlul original este *Die Christus-Ikone. Eine theologische Hinführung*, Novalis Verlag, 1984

⁹ Christoph Schonborn, *Icoana lui Hristos*, Editura Anastasia, București, 1996, p. 6

¹⁰ *Idem*, pp. 7-8

¹¹ <http://www.oikoumene.org/en/get-involved/visits-to-the-wcc>, accesat 19 mai 2017

¹² http://institute.oikoumene.org/en/index?set_language=en, accesat 19 mai 2017

de lângă Geneva, condus în zilele noastre de părintele profesor dr. Ioan Sauca, are o capelă interconfesională, unde se regăsesc simboluri creștine din toate părțile lumii. Crucea imensă de lemn, de factură protestantă, care marchează locul principal al capelei, este flancată de două icoane frumoase bizantine, pictate în România, reprezentând pe Mântuitorul și pe Maica Domnului. Mai mult chiar, în fiecare cameră din internatul institutului și din hotelul aferent acestuia, părințele director Sauca a rânduit să se așeze câte o astfel de icoană, iar când a fost întrebat ce vor spune alți creștini sau necreștini sau atei care vor fi găzduiți acolo, despre icoanele respective, părintele a opinat că aceia vor considera icoanele drept opere de artă, de genul „handmade”. Și tot părintele Sauca a amintit că în multe hoteluri din lume, în sertarul noptierei se află Biblia, iar acest fapt nu lezează pe nicidecum dintre cei care se cazează acolo.

3. Domul din Viena – Austria

Biserica slujirii cardinalului Schonborn, citat mai sus, numită „Stephansdom”, din Viena, are o podoabă de mare preț în interiorul ei. O icoană a Maicii Domnului pictată în stilul bizantin popular, foarte asemănătoare icoanei făcătoare de minuni de la Nicula, care la 1696 a plâns, este așezată la loc de cinste într-unul din altarele laterale¹³. Icoana este foarte cinstită de localnici, dar și de numeroșii pelerini care ajung acolo. Se subînțelege caracterul neobișnuit al prezenței unei icoane de acest tip într-o biserică catolică, acolo unde de obicei tronează crucifixe și statuetele¹⁴.

4. Basilica din Bari – Italia

Pentru a ne referi la sudul Italiei, este necesar să înțelegem că, datorită unor evenimente istorice, această parte a Italiei este plină de icoane, crucifixe și alte odoare ortodoxe, care se află așezate în chiar interiorul locașurilor de cult catolice. Spre pildă, icoana masivă din argint a Sfântului Nicolae, care străjuiește mormântul săpat în marmură al acestuia, este una de factură bizantină, ca de altfel majoritatea celor care se află în cripta de acolo și în basilica propriu-zisă¹⁵.

5. Catedrala Westminster Abbey – Anglia¹⁶

Vestita catedrală aflată în inima Londrei, folosită cu predilecție de Casa Regală, o biserică anglicană, are începând cu 25 martie 1994, două icoane

¹³ <http://www.ro.josemariaescriva.info/articol/intemeietorul-opus-dei-si-maicii-domnului-din-potsch-austria>, accesat 19 mai 2017

¹⁴ Un loc asemănător, mai apropiat de noi, se află la mănăstirea catolică Maria Radna de la Lipova, acolo unde în centrul altarului tronează o icoană a Maicii Domnului, de asemenea considerată făcătoare de minuni, care s-a salvat singură dintr-un incendiu de demult

¹⁵ http://www.basilicasannicola.it/page.php?id_cat=2&id_sottocat1=95&titolo=La cripta, accesat 19 mai 2017

¹⁶ <http://www.westminster-abbey.org/our-history>, accesat 19 mai 2017

ortodoxe cu Mântuitorul și Maica Domnului, montate pe stâlpii din chiar mijlocul catedralei, de-a dreapta și de-a stânga. Opere ale unui pictor rus, icoanele sunt copii ale unor icoane bizantine din secolul XI.

6. Catedrala din Winchester – Anglia¹⁷

O altă biserică anglicană cu statut de catedrală este cea din Winchester - Londra. Începând din anul 2011, urmare unei restaurări a catedralei, nouă icoane ortodoxe împodobesc peretele exterior al orgii din sfântul locaș. Nouă firide rămase goale datorită intemperiilor, au fost împodobite cu tot atâtea icoane pictate de un pictor bisericesc rus, în stilul bizantin.

7. Mănăstirea de clarise de la Santa Agatha Feltria – Italia¹⁸

Dar icoanele nu doar împodobesc multe locașuri de închinare aparținând altor Biserici și confesiuni istorice. Unele dintre ele chiar le produc, așa cum e cazul atelierului de icoane al mănăstirii de clarise din localitatea Santa Agatha Feltria. În atelierul mănăstirii de aici surorile pictează icoane de factură bizantină, care sunt ulterior valorificate, pe bază de comandă, către diverși din Italia și nu numai. E de menționat că surorile au urmat în prealabil cursuri de perfecționare în arta pictării icoanelor bizantine.

*

Desigur, acestea sunt numai câteva dintre locurile în care se regăsesc icoane în biserici de alte confesiuni. Exemplele sunt, evident, mai multe. Rămâne însă de interes această prezență discretă a artei răsăritene, în arealul societății occidentale, covârșitor eterodoxă și mai ales interesul crescând pentru ea.

În era în care informația înseamnă în primul rând imagine, imaginea Ortodoxiei este până la urmă atașată indiscutabil simbolului icoanei. Icoana devine astfel mărturie a unei lumi pe care mulți o consideră fascinantă și care te invită să o cunoști, tocmai prin farmecul, taina și bogăția icoanei ortodoxe.

¹⁷ <http://londinoupolis.blogspot.ro/2011/06/byzantine-icons-of-winchester-cathedral.html>, accesat 19 mai 2017

¹⁸ <http://www.clarissesantagata.it/iconografia.html>, accesat 19 mai 2017